

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE DIN HOTARUL ORAȘULUI CAREI (Jud. Satu Mare)

de IOAN NĚMETI

Orașul Carei¹ este situat în partea vestică a județului Satu Mare, pe Cimpia Careiului, cu înălțimi cuprinse între 120—163 d.n.m., un relief monoton, pe alocuri cu denivelări. La nord-est de hotarul orașului se întinde Cimpia Ecedea (fosta Mlaștină Ecedea), iar la sud-est de la punctul numit „Bobald“ are joncțiune cu Valea Eriului² spre localitățile Ghenci și Tiream. (Fig. 1). Din partea de nord-vest a teritoriului apele curgeau spre Mlaștina Ecedea prin pârâșul Sárosvölgy și alte intermitente, care inițial treceau lângă marginea localității, printr-un șant, iar apele din estul teritoriului sînt drenate de pîrîul Mergeș, tot spre fosta mlaștină.

Spațiul intravilan al orașului Carei neavînd ape curgătoare nu constituia în antichitate condiții favorabile, pentru habitat. Această constatare se justifică prin faptul că, deși au fost urmărite cu mare atenție toate lucrările edilitar-gospodărești din ultimul deceniu, n-au fost semnalate descoperiri antice decît într-un singur loc; pe malul pîrîului Sárosvölgy, în apropierea ștrandului din grădina viilor. În urma lucrărilor edilitar-gospodărești au ieșit însă la suprafață numeroase vestigii din epoca feudală, mai ales urme de cimitire.

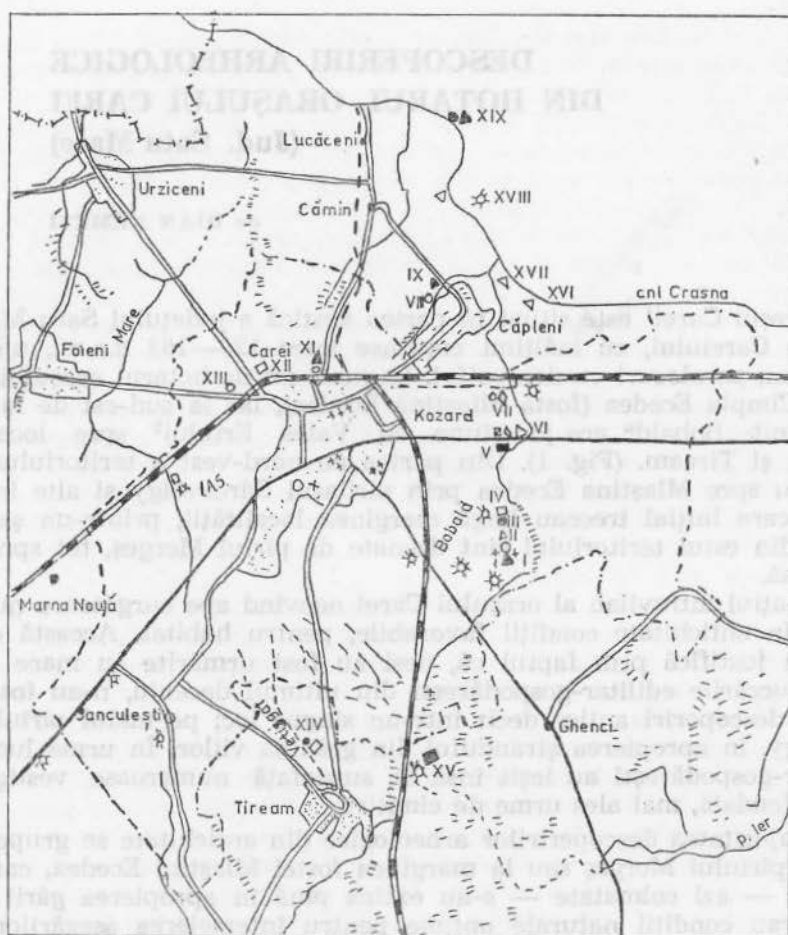
Majoritatea descoperirilor arheologice din antichitate se grupează pe terasa pîrîului Mergeș sau la marginea fostei Mlaștini Ecedea, care prin golfuri — azi colmatate — s-au extins pînă în apropierea gării C.F.R. Aici erau condiții naturale optime pentru întemeierea așezărilor omenești. Unele forme de microreliefuri pozitive erau neinundabile, formînd totodată, după defrișarea pădurilor, un teren bun pentru agricultură. Mlaștinile întinse erau bogate în vegetație și faună, asigurînd hrana și apa, precum și loc de refugiu în caz de atac străin³.

Activitatea omului din epoca feudală și modernă (desecarea Mlaștinii Ecedea și colmatările) a modificat profund configurația naturală a

¹ A. Bogdan, M. Călinescu, *Județul Satu Mare*, București, 1976. p. 82.

² V. Mihăilescu, *Dealurile și Cîmpiile României*, București, 1966: Idem, *Geografia fizică a României*, București, 1964.

³ S. Lovassy, *Az Ecsedi láp és madárvilága fennállásának utolsó évtizede*, Budapesta, 1931, p. 6—7.

OCULTURA TISA

● CULTURA TISZAPOLGAR

▲ CULTURA EADEN

▲ CULTURA OTOMANI

▼ DEPOZITE DE BRONZURI

□ LATENE; □ HALLSTATT

■ SECOLELE II-IV e.n.

◇ EPOCA FEUDALISMULUI TIMPURIU

○ TUMULI

✱ CIMITIRE FEUDALE

Fig. 1 — Harta teritoriului orașului Carei cu descoperiri arheologice.

zonei Careiului. Cercetările arheologice, dezvelirea așezărilor străvechi ne dau informații prețioase nu numai pentru civilizațiile antice, dar și pentru reconstituirea aspectului natural antic. Teritoriul orașului Carei în antichitate avea un aspect mlăștinos, împădurit, transformat complet prin activitățile antropice.

Primele mențiuni despre vestigiile trecutului din hotarul orașului Carei se datoresc istoricului A. Vende, care, pe baza unor săpături organizate, relatează despre bogăția și însemnătatea „cetății” aparținând epocii bronzului de la Bobald⁴. Această așezare se extinde pe malul ridicat al pârului Mergeș — o albie foarte lată — despre care Bél Mátyás încă din secolul al XVIII-lea (1735) menționa că aici curgea riul Crasna, amintind totodată și „cetatea Bobart”, atribuind-o hunilor⁵.

I — În anul 1966 Muzeul orașenesc Carei a întreprins sondaje de verificare pe locul numit Bobald-Livada⁶. Așezarea se află deci pe terasa înaltă a pârului Mergeș, înconjurată din trei părți de apa pârului, mai precis de o vale în formă de corn, care face la un capăt joncțiunea naturală cu apa pârului. Făcând anumite amenajări, apa pârului era canalizată printr-un șanț adânc săpat, separînd artificial așezarea de restul terasei. În acest fel, așezarea are azi un aspect insular, odinioară înconjurată de apă, fiind relativ bine apărată. În urma cercetărilor de teren se constată că această așezare întărită reprezenta o cetate de refugiu fiind că pe malul opus al văii amenajate și adâncite apar urme de locuințe din epoca bronzului, care au înconjurat sub formă de semicerc „cetatea”.

În cursul săpăturilor arheologice au fost trasate cinci secțiuni notate cu literele A, B, C, D, E, fiind sondate așezările și șanțul de apărare. Partea sud-estică a așezării este deranjată — poate de săpăturile efectuate de la începutul secolului nostru —, aici straturile de cultură sînt totalmente eliminate. Restul așezării este la fel mult deranjat de lucrările agricole precum și de o biserică feudală și cimitirul care se întindea în jurul ei. Șanțul de apărare, pe baza observațiilor făcute din secțiunea „E”, avea inițial o lățime de 16—17 m și adîncimea de 6,50 m. Fragmentele ceramice găsite la fundul șanțului indică că acesta a fost săpat încă în faza I-a a așezării, odată cu apariția purtătorilor culturii Otomani I. (pl. XXXIX). Pe baza observațiilor s-au constatat următoarele succesiuni ale straturilor de cultură: la adîncimea ce variază între 2,90—2,50 m apare lutul galben, deasupra lui la capătul sudic al secțiunii „B” s-a constatat primul strat de cultură cu o grosime de 0,20 m, conținînd frag-

⁴ Szatmár Vármegye (monografie), Budapesta, (1910), p. 409. Vestigiile arheologice pe planșa din pagina 406 credem că provin din descoperirile de la Bobald.

⁵ Szirmai Szirmay Antal, Szatmár Vármegye fekvése és polgári esmérlete, Buda, 1810, vol. II, p. 10.

⁶ Bobad, Budad, Bubard, Bobald este numele unei localități dispărute, menționată în documentele medievale prima dată în anul 1329, aparținînd domeniului feudal al familiei Károlyi (C. Suciu, Dicționar istoric al localităților din Transilvania, vol. II, p. 299; Fr. Maksai, A középkori Szatmár megye, Budapesta, 1940, p. 117.

mente ceramice neolitice (nivelul V), urmează apoi două straturi (IV-III) de culoare brună, unul închis și altul puțin mai deschis, cu o grosime de 0,45—0,50 m, conținând elemente specifice fazei I-a a culturii Otomani. În continuare sînt alte două sau mai multe straturi de cultură de culoare cenușie, despărțite între ele prin benzi de lut, de arsură, vetre de foc, avînd materialele specifice fazei a II-a a culturii Otomani. De la 1,20—1,00 m în sus straturile sînt complet deranjate, inițial o parte din ele aparținînd în mod sigur încă fazei a II-a a culturii Otomani, iar restul, după materialul ceramic din conținutul gropilor de menajere, aparține fazei a III-a a culturii Otomani. Datorită deranjamentelor mari, o microstratigrafie precum și dezveliri orizontale ale locuințelor de suprafață — din care au fost surprinse frînturi mici — nu erau posibile.

În continuare prezentăm descoperirile mai semnificative din această cercetare:

În adîncimea de 2,50—2,30 m (secțiunea B) apare o depunere foarte subțire de material, care constă din fragmente ceramice de culoare cărămizie sau cenușie deschisă, fără posibilitatea de a se reconstitui nici măcar în desen formele de vase. Fragmentele ceramice se împart în două categorii:

a. — fragmente cu pereții groși, aparținînd unor vase mari (pl. XL/2).

b. — fragmente de vase lucrate din pastă fină aparținînd unor forme ca: oale mici, străchini cu buza lobată, vase cu picior, în general neornamentate (pl. XL/3, 4, 5).

Din acest strat de cultură mai provine și un fragment dintr-o piatră plată, folosită pentru șlefuit (pl. XL/1). Aceste materiale, relativ puține, sînt greu încadrabile din punct de vedere cultural. Descoperiri similare se cunosc din zona Bihorului de la Peștiș, Meziad, Vadul Crișului, contemporane cu cultura Tisa II.

Epoca bronzului⁸ — ceramică. Din nivelul IV-III provin numeroase fragmente de vase cu pereții groși, aparținînd unor recipiente mari, ornamentate cu striuri, briu alveolat, creștături pe buza vasului (pl. XL/10-11). În secțiunea „B” a fost găsită o strachină plată, grosolană, cu marginea trasă spre interior (dimensiuni: diametrul gurii 13,5 cm, înălțimea 4 cm, diametrul fundului 12 cm, nr. inventarului Muzeului din Carei 2432, (pl. XL/12). În secțiunea „D” a fost descoperită o altă strachină cu toartă, ornamentată cu linii incizate (dimensiuni: d.g. 9 cm. înălț. 3 cm, nr. inv. 3410 (pl. XL/9). Tot în această secțiune a mai fost descoperit și un fragment dintr-o oală cu buza evazată, ornamentată cu striuri, nr. inv. 3417 (pl. XL/14). În nivelul III apare o categorie de ceramică mai

⁷ D. Ignat, ActaMN, X, 1973, fig. 4/5, fig. 8: Idem, ActaMN, XIV, 1977, p. 15—16.

⁸ Asupra descoperirilor din epoca bronzului nu vom insista prea mult fiindcă o parte din aceste materiale împreună cu analogiile și o vastă bibliografie a fost recent publicată de T. Bader. (T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei, Cultura pretracică și tracică*, București, 1978).

îngrijit lucrată: strachină cu patru picioare, cești mici cu gura largă, prevăzute cu toartă (pl. XL/6-8, 13). Această olărie din cele două nivele (IV-III) de locuire datează din faza I-a a culturii Otomani.

Din nivelele de locuire II-I am recoltat un material bogat ceramic. Majoritatea vaselor întregi sau fragmentare, aparțin categoriei ceramicii mai fine, ceștilor și cănițelor. Toate aceste vase sînt ornamentate cu o motivistică formată din capete de spirale adîncite, linii și spirale incizate, mici triunghiuri și proeminente. Fragmentele provenite din vasele mari (oale și strachini), în general, sînt ornamentate cu motive spiralice (pl. XLI/1-13, 15-20). Aceste recipiente sînt datate în faza a II-a a culturii Otomani. Cănițele (pl. XLI/18-19) cu gîtul bine detașat și ornamentate cu caneluri verticale sau oblice, probabil aparțin fazei finale a așezării — distrusă în întregime — databilă însă în faza Otomani III. Cu ocazia săpăturilor, din straturile de cultură ce aparțineau fazei a doua a culturii Otomani, au fost surprinse și urme de locuințe de suprafață precum și cîteva vetre de foc. Pe vetrele de foc semnalate în secțiunile A și B au fost găsite fragmente mari din „vetre portative“, ornamentate cu grijă cu briu alveolat, dar în locul vasului propriu-zis au apărut fragmente dintr-un grătar de lut. Cu toate încercările noastre nu s-a putut reconstitui acest tip de „vatră portativă“.

Ustensile și podoaabe

Uneltele de bronz sînt foarte puține. Din primul nivel aparținînd epocii bronzului timpuriu, s-a găsit un ac de bronz cu capul încovoiat, lung de 11 cm, o dălțiță lungă de 8,5 cm (pl. XLII/11,6), nr. inv. 3284, 3285, precum și o bară din bronz cu secțiunea pătrată, avînd un capăt îndoit (pl. XLII/7), nr. inv. 3472. Tot în primul nivel s-a descoperit un topor mic din piatră și un cuțin curb din piatră. (pl. XLII/3-4), nr. inv. 453, 443, precum și numeroase rîșnițe de mînă și frecătoare. Din corn de cerb sau din os au fost lucrate numeroase săpăligi. (pl. XLII/1) nr. inv. 444, 433; găuritoare (pl. XLII/8-10), nr. inv. 439, 440, 441; o piesă de formă trapezoidală, alungită, plată, găurită la cele două capete (pl. XLI/14), nr. inv. 442, precum și o unealtă plată folosită probabil la netezirea suprafeței vaselor de lut. (pl. XLII/11). Din lut au mai fost confecționate: fusaiole, roți de cărcuioare, greutăți din lut (pl. XLII/12); (pl. XLIII/1-4) nr. inv. 3491, 3492, 412, 413.

Din categoria podoaabelor includem pandantivele lucrate din gheare de animale și colți de mistreț (pl. XLIII/6-7), inv. 3382, 3383, 450, 452, 451. Deși aparțin ceramicii, menționăm separat acele vase miniatuare care imită formele de vase general cunoscute, fiind probabil folosite ca jucării pentru copii (pl. XLI/5-7, 16, 17), nr. inv. 3467, 4326, 3531. Cu ocazia lucrărilor a mai fost recoltat un bogat material osteologic aparținînd faunei din epoca bronzului: solzi și oase de pește, melci, scoici, diferite cervide, bovine, ovine, caprine, ciine sau lup etc.

Epoca feudală

În jurul bisericii localității feudale „Bobald“ se extindea cimitirul satului. Majoritatea mormintelor nu conțineau nici-un inventar funerar sau au avut doar nasturi din bronz, potcoave de la încălțăminte și diferite cuie din coșciug. Un număr de șase morminte descoperite în apropierea zidului bisericii, unde secțiunea a fost lărgită, au avut podoabe feudale deosebit de interesante (pl. XLIV/1). Într-un mormînt au fost descoperite: un ac de păr, o pereche de nasturi ornamentali și o salbă de mărgelile din sticlă. În celelalte morminte s-a găsit câte un ac de păr. Acele au fost descoperite întotdeauna lângă craniu și aparțineau unor înmormîntări de femei.

1. Ac de păr din argint aurit, cu cap sferic, format prin sudarea a două emisfere. Întreaga suprafață este ornamentată cu o împletitură de filigrane, ale cărei fire formează cerculețe grupate, împărțite cu linii duble, tot de filigrane. Emisfera superioară mai este ornamentată cu perle de argint, lucrate prin tehnica granulației așezate în formă de piramidă în vârful emisferei. Trecerea de la capul sferic la tija acului se realizează simplu, cu un guler scund, acul fiind sudat de capul sferic (pl. XLIV/2). Dimensiuni: lungimea totală a acului 14 cm, din care înălțimea capului 3,9 cm, lungimea tijei 10,1 cm, diametrul cap 3,2 cm, diametrul tijei 0,30 cm; nr. inv. IV/7.

2. Ac de păr din argint aurit, cu cap sferic. Un brîu în relief, crestat, împarte în două înălțimea capului. Partea inferioară este netedă, ornamente purtînd numai emisfera superioară. Motivistica este mai simplă, formată din perle de argint așezate în partea superioară a capului. Paralel cu brîul în relief sînt montate patru perle de argint (inițial șase), printre ele patru (inițial șase) bucăți de cristal de rocă prinse în patru gheare. Tot aici mai apar cinci inele din argint de care inițial erau fixate cinci pandative de argint (s-a păstrat doar unul). La capătul fiecărui pandativ era montat câte un cristal de rocă, prins în patru gheare. Vîrful capului era ornamentat cu o placă avînd formă de petală. În vîrful capului de ac se înălța un cilindru de 0,40 cm, încoronat inițial tot cu un cristal de rocă prins în patru gheare, dar cristalul lipsește, ghearele sînt turtite. Tija acului se fixează cu un guler simplu (pl. XLV/3). Dimensiuni: lungimea totală 16,2 dm, înălțimea capului 4 cm, diam. cap., 3,1 cm, lungimea tijei 12,2 cm, diam. tijei 0,20 cm, nr. inv. IV/8.

3. Ac de păr din argint aurit, cu cap sferic. Un șnur crestat, gros, împarte în două înălțimea capului de ac. Partea inferioară și aici este netedă fiind ornamentată numai partea superioară. Paralel cu șnurul în relief erau fixate inițial șase pandative, păstrîndu-se numai inelele, șase perle din argint fixate cu ajutorul unor plăcuțe de argint. Printre ele sînt așezate cristale de rocă prinse în patru gheare, urmat de al doilea rînd de perle de argint. Pe cîmp mai apar două rînduri de granulații —

bobițe mici de argint. În partea superioară se înalță un cilindru de argint de 0,50 cm, de care sînt fixate două plăcuțe de formă de petală. Vîrfurile cilindrului se lărgesc, dar perla de argint lipsește din vîrfurile cilindrului. Tija acului este fixată printr-un guler. Tija este ruptă. (pl. XLIV/3). Dimensiuni: lungimea totală este de 8,8 cm, înălț. cap. 4,1 cm, diam. cap. 3,5 cm, lung. tijei 4,7 cm, diametrul tijei 0,30 cm, nr. inv. IV/9.

4. Ac de păr din argint aurit cu cap sferic. Un șnur gros împarte în două înălțimea capului. La acest exemplar întreaga suprafață a capului de ac este ornamentată. Partea inferioară are un ornament mai simplu; șase cerculețe din linii duble lucrate cu tehnica filigranului, în interior se înscrie cîte un patrat obținut tot cu filigranul. În cadrul cercurilor apare un decor ajurat. În partea superioară se repetă fidel acest motiv, completat cu trei rînduri de bobițe. În vîrfurile capului de ac apar bobițe grupate în formă de piramidă. Tija acului este fixată cu un guler. Tija este ruptă (pl. XLV/1). Dimensiuni: lungimea totală 9,8 cm, înălț. cap. 3,3 cm, diam. cap. 3 cm, lung. tijei 6 cm, diam. tijei 0,30 cm, nr. inv. IV/10.

5. Ac de păr din argint aurit, cu cap sferic. Un șnur gros simplu împarte capul de ac în două emisfere, partea superioară fiind ușor turtită. Partea inferioară nu este ornamentată. Ornamentul din emisfera superioară este mai simplu: paralel cu șnurul erau inițial fixate patru pandative, dintre care sînt prezente numai trei inele, patru perle de argint fixate în plăci de argint (una lipsește), patru cristale de rocă fixate în patru gheare (două lipsesc). Printre aceste ornamente mai apar bobițe de argint lucrate cu tehnica granulației. Ornamentul din vîrfurile capului de ac (o perlă de argint) lipsește, (pl. XLIV/4). Dimensiuni: lungimea totală 4,4 cm, înălț. cap. 1,9 cm, diam. cap. 2,2 cm, (tija acului este ruptă), lung. tijei 2,5 cm, diam. tijei 0,40 cm, nr. inv. IV/15.

6. Ac de păr din argint aurit, cu cap sferic, constituit din două emisfere sudate, linia de sudură fiind mascată de un șnur gros crestat în relief pronunțat. Deasupra lui mai apare încă un șnur subțire. Întreaga suprafață este ornamentată în tehnica filigranului. Partea inferioară este ornată cu șapte cercuri mai mari alcătuite din linii duble în care se înscriu alte mici cerculețe. Mai spre tija acului se repetă același motiv, însă cu dimensiuni reduse. Tija acului se fixează printr-un guler reliefat, crestat. Partea superioară a acului este la fel bogat ornamentată. Pe fond este fixat un motiv cu tehnica filigranului, format din cerculețe mai mari și mai mici, combinate între ele. Paralel cu șnurul reliefat apar șase verigi cu șase pandative ornate la capăt cu mici pietre semiprețioase de culoare roșiatică, prinse în gheare. Apoi urmează șase perle mai mari fixate cu plăci de argint, urmate de un alt rînd de șase perle mai mici. Între cele două rînduri de perle de argint sînt plasate șase mici pietre semiprețioase de culoare roșiatică, prinse în patru gheare. Printre aceste ornamente mai sînt plasate și rînduri de bobițe mici aurite, lucrate cu tehnica granulației. (pl. XLV/2).

Fixat de virful capului de ac se înalță un cilindru de 0,50 cm, de care sînt sudate trei plăci de formă de petală. Virful cilindrului se lățește, fiind fixată în el o perlă de argint. Dimensiuni: lungimea totală 18,8 cm., înălț. cap. 4,6 cm., lungimea tijei 14,2 cm., diam. cap. 4,3 cm., diam. tijei 0,40 cm., nr. inv. IV/II).

7. Salbă formată din mărgelile mici de sticlă colorată, de culoare neagră, albastră, verde și galbenă (pl. XLV/5), nr. inv. IV/14.

8. O pereche de nasturi (aplică) ornamentali fixați de marginile mantiei de postav. Sînt lucrați din argint aurit, cu excepția plăcii de suport care pe dos nu este aurită. Placa suport se fixează de marginile mantiei prin cele șapte găuri. O placă era prevăzută cu un inel, iar alta cu un cîrlig, ambele sudate de dosul plăcilor. Pe placa de suport este fixat un ornament de formă emisferică, fondul ei fiind perforat în mai multe locuri. Pe emisferă este fixat un ornament cu motive vegetale (frunze și stoloni) prinse în mănunchi de o figură umană, avînd la ambele capete cîte un cristal de rocă, fixat în patru gheare (pl. XLV/4). Dimensiuni: lungimea 3,5 cm, nr. inv. IV/12-13.

Asemenea obiecte provin mai mult din descoperiri de tezaur. Recent au fost descoperite șapte bucăți ace de păr la Kaposvár⁹ (R.P.U.), provenite dintr-un cimitir feudal.

Acele de păr erau podoabe funcționale larg răspîndite și folosite în portul femeiesc medieval din zonele noastre¹⁰. Cu ajutorul lor se fixa vâlul de părul femeilor. În limbajul popular erau numite „ace de păr oscilatoare” (rezgös fátvoltúk). Aceste piese de la cimitirul feudal Carrei-Babold (Livada) prezintă multe asemănări cu acele de păr cunoscute din Transilvania sau din Ungaria, datînd din secolele al XVI-XVII-lea.

Acul de păr nr. 1 are analogii din tezaurul de la Tomașovaț (R.F. Iugoslavia)¹⁴. Acele de păr nr. 2, 3, 5, 6 au analogii de la Drégely-Palánk¹² (R. P. Ungară), Huedin¹³, Visuia^{13a}, Baia Mare¹⁴, Szolnok¹⁵ (R. P. Ungară). Acul de păr nr. 4, după formă, se încadrează în mod organic între celelalte descoperiri similare, dar pe baza ornamenticii pare un exemplar mai deosebit și mai rar întîlnit, neavînd analogii din tezaurul susmenționate.

Perechea de nasturi ornamentali are analogie perfectă din tezaurul de la Baia Mare¹⁶. Tezaurul de la Huedin, Baia Mare, Visuia au fost datate la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-

⁹ Edith Bárdos, *Élet és Tudomány*, XXXV, 22 (30. V. 1980).

¹⁰ A. M. Cipaianu, *ActaMN*. X. 1973, p. 658.

¹¹ B. Kövér, *ArchÉrt*, XVII. 1897, fig. 3 (p. 347).

¹² Idem, *ArchÉrt*. XII, 1872, fig. 3/2 a (p. 33).

¹³ A. M. Cipaianu, *ActaMN*. X. 1973, pl. III/4, 5.

^{13a} E. Telcean, *File de istorie*, IV. Bistrița, 1976, pl. I/2, 3; pl. II/1, 2.

¹⁴ J. Mihalik, *ArchÉrt*. XXVI. 1906, fig. 4, p. 121.

¹⁵ R. Florescu, I. Miclea, *Tezaurul transilvănean*, București, 1979, fig. 239, 240.

¹⁶ J. Mihalik, *ArchÉrt*. XXVI. 1906, fig. 1—2, p. 121.

lea, considerate ca produse ale atelierelor transilvănene. Pentru zona Careiului, ca ateliere de argintărie putem menționa pe cele de la Baia Mare¹⁷ și Oradea¹⁸, care tocmai în această perioadă au o intensă activitate. În ceea ce privește datarea descoperirilor de la Carei-Bobald putem menționa următoarele: înmormintările din acest cimitir încetează pe la sfârșitul sec. al XVII-lea, când locuitorii de aici sînt mutați de contele Alex. Károly în incinta orașului Carei, întemeiind un nou cartier numit „al cîrtenilor“ (hajduváros), menționat deja în anul 1714 cu ocazia plantărilor de viță de vie¹⁹. Deci, mormintele cu aceste podoabe trebuie să fie anterioare sfârșitului sec. al XVII-lea, mai degrabă le putem data din prima jumătate a acestui secol.

Pe terasa pîriului, Merges în direcția șoselei naționale Carei—Satu Mare, prin cercetări de teren și prospecțiuni efectuate, au fost identificate numeroase urme de așezări din diferitele perioade ale antichității.

II. La cca. 200 m de la punctul numit „Livada“, tot pe malul care coboară lent spre albia pîriului, se află o așezare deschisă din perioada de tranziție spre epoca bronzului, cultura Baden²⁰. Menționăm că în primul nivel de locuire din epoca bronzului de la punctul numit „Livada“ nu s-a găsit nici un material de tip Baden, care este cronologic evident anterior apariției fazei I a culturii Otomani.

III. La 150 m spre est de așezarea de tip Baden, tot printr-o perieghetă s-a identificat o așezare neolitică; fragmentele ceramice indică o fază evoluată a culturii Tisa, respectiv faza a III-a — „Tiszapolgár“. Fragmentele ceramice sînt ornamentate cu proeminente plastice neperforate de tipul „ciocul de pasăre“ (pl. XLIII/8, 9, 10). Această cultură este larg răspîndită în nord-vestul și vestul țării noastre cum indică descoperirea de la Tăuți²¹ (jud. Arad, Oradea—Salca I și II, Sinnicolaul de Beiuș, Săcuieni, Santăul Mic, Valea lui Mihai, Tarcea, Sălacea²², Dindești, Hotoan, Tiream, Foieni, Cămin, Ciumești-Berea²³. Poate că de această așezare se leagă și descoperirea incidentală a unui topor-cioacan de aramă, menționat în literatura de specialitate cu proveniența Carei-Bobald²⁴.

IV. Cu ocazia unui sondaj de verificare din anul 1968, tot pe terasa pîriului Merges a fost identificată o așezare din epoca Laténe. Au fost executate patru secțiuni notate cu A, B, C, D și cîteva casete pen-

¹⁷ I. Némethi, Marmația, I. 1969, p. 20; B. Balog, K. Oszóczki, *Művelődés történeti tanulmányok*, 1979, p. 121—137.

¹⁸ J. Mihalik, *ArchErt*, XXVI. p. 128.

¹⁹ Gy. Asztalos, *Nagykároly rendezett tanácsú város története 1848-ig*, Carei, 1892, p. 140.

²⁰ Petre I. Roman, I. Némethi, *Cultura Baden în România*, București, 1978, pl. 22/1—7.

²¹ Eugen D. Pădureanu, Ziridava. X. 1978. fig. 3—4.

²² D. Ignat, *ActaMn*. XIV. p. 17—18; Idem, Centenarul muzeal orădean, 1972, p. 163.

²³ Colecția Muzeului orășenesc Carei, nr. inv. 2142, 2143, 2167—68, 2153—2160.

²⁴ T. Bader, *Apulum*, XI. 1973, fig. 2.

tru dezvelirea unor complexe (pl. XLVI/1). Stratul de cultură este deranjat mult de arături fiind amestecate materialele din epoca feudală cu cele din a doua epocă a fierului. Stratul de cultură Laténe apare numai în zonele mai înalte ale terasei (gros de 10—15 cm), lipsind totalmente la panta malului (pl. XLVI/2). Au fost dezvelite mai multe gropi de menajere și un cuptor de copt pline din epoca feudală, o locuință și alte gropi menajere din epoca Laténe.

Locuința de tip bordei a fost surprinsă în secțiunea „C” fiind dezvelită în întregime. În secțiunea „D”, în profilul șanțului, credem că a apărut și a doua locuință, dar datorită vremii nefavorabile de toamnă târzie, bordeiul n-a mai fost dezvelit.

Bordeiul nr. 1 — Locuința s-a conturat foarte bine în lutul galben, avea o formă ovală, cu dimensiunile: 5,20 × 4,30 m, avînd adîncimea de 1,40 m (pl. XLVII/1-2). În latura nordică a locuinței s-a lăsat din pămînt cruțat o laviță, care s-a suprins la adîncimea de 1,10 m. Din direcția nord-vest se văd urmele unei trepte, marcînd totodată și intrarea în locuință. În partea sudică a bordeiului se păstrează groapa circulară a unui stîlp de susținere a acoperișului. Podeaua locuinței este amenajată cu nisip, în partea centrală are o vatră distrusă odată cu părăsirea locuinței. După abandonarea ei aceasta a fost umplută cu fragmente ceramice, oase de animale, cenușă, fragmente de rîșnițe de piatră, zgură de metal etc. Din umplutura bordeiului s-au recuperat următoarele obiecte:

1. un castron de culoare roșiatică, gura inelată, gîtul scund, fundul plat (pl. XLVIII/6), d.g. 34 cm, înălț. 16 cm, d.f. 13 cm, inv. 432;

2. fragmente ceramice lucrate la roata olarului aparținînd vaselor mari, castroane și străchini, vase de tip situlă, ornamentate cu striuri (pl. XLVIII/3, 5, 6, pl. XLVII/8, 9);

3. fragmente ceramice lucrate cu mîna, aparținînd diferitelor tipuri de borcane, oale mari, castroane și străchini, ornamentate cu proeminențe, briuri alveolate (pl. XLVII 10/10, pl. XLVIII/1, 4, 7, 8), inv. 2391—2420;

4. fusaiole simple tăiate din fragmente de vase sau lucrate în mod special (pl. XLVIII/4, 5), nr. inv. 433, 434;

5. fibulă de bronz descoperită în locuință are arcu mic, alungit, resortul format din 3+3 spire cu coarda în față, piciorul care inițial era legat de arc, lipsește. Tipologic este o fibulă de tip Laténe C (pl. XLVII/3), nr. inv. 348.

Din gropile de menajere și din stratul de cultură provin fragmente de greutate de lut, fragmente de rîșnițe rotative, fragmente de vase lucrate la roată și cu mîna, din care s-a recuperat o oală mică de culoare roșiatică (pl. XLVII/7), nr. inv. 431. Dimensiuni: d.g. 10 cm, înălț. 14 cm, d.f. 4,5 cm. Ceramica lucrată la roată este de factură celtică aflată asociată cu olăria locală, lucrată cu mîna, de tradiție hallstattiană. Analogii pentru această ceramică găsim la Ciumești — „Bostănărie”,

Berea — „Soci”²⁵, Andrid, Pișcolt²⁶, Cicir²⁷. Așezarea de la Carei — „Bo-bald” (IV) pe baza tipologiei obiectelor descoperite se poate data cu certitudine în Latène-ul mijlociu, probabil în sec. II î.e.n.

V. Lîngă șoseau Carei—Satu Mare, la cca 20 m spre est, au fost găsite fragmente ceramice lucrate cu roata și cu mîna, databile în sec. II-IV e.n.²⁸, (pl. L/9, 10, 11), nr. inv. 2174—2176.

VI. În continuare, pe malul pîrîului Mergeș, la vest de șosea, lîngă drumul de țară ce pornește spre satul Domănești, au fost găsite fragmente ceramice din cultura Baden²⁹.

În primăvara anului 1980, malul pîrîului (terasa inferioară) a fost secționată cu un șanț adînc de canalizare. În profilul șanțului au fost observate mai multe gropi aparținînd diferitelor etape istorice.

Groapa nr. 1. — S-a conturat bine în profilul șanțului cu următoarele dimensiuni: lungimea este de 8,20 m și adîncimea 1,10 m (cît indică adîncimea șanțului, dar groapa inițială era mai adîncă). Groapa conține multe fragmente ceramice, chirpici și puține oase de animale. Pe baza fragmentelor ceramice groapa aparține Hallstatt-ului timpuriu, respectiv culturii Gáva.

Groapa nr. 2. — Este mai mică, avînd lungimea profilul șanțului 2,05 m și adîncimea de 1,05 m. Conține fragmente ceramice de tip Gáva.

Fragmente ceramice de tip Gáva au mai fost adunate de-a lungul șanțului, precum și din zonele apropiate, pe ambele laturi ale șoselei, fapt care indică prezența în această zonă a unei așezări de la începutul epocii fierului — Hallstatt-ul timpuriu. Mai menționăm gropile nr. 4 și 5, care, deși au dimensiuni mai reduse: 2,05 m lățime în profilul șanțului și 1,20 m adîncime, sînt semnificative pentru că în ele au fost găsite urme de vetre de foc construite din lut, avînd marginile ridicate la 0,15 m, lipite cu bucăți de piatră, care sprijineau marginea lor. Vetrele au fost tăiate de canal, dar s-au conturat bine în profilul șanțului, avînd diametrul 0,60 m. Pe baza formei și a construcției (vetre circulare cu marginea construită cu ajutorul unor bolovani de piatră) precum și pe baza fragmentelor ceramice, aceste complexe pot fi datate din epoca feudalismului timpuriu (nu sînt date pentru o datare mai sigură).

VII. Într-o zonă mlăștinoasă unde calea ferată trece peste albia pîrîului, în apropierea cantonului, la dreapta și la stînga căii ferate, se află punctul de hotar numit Kozár — după o localitate feudală dispă-

²⁵ Vl. Zirra, *Locuri din a doua epocă a fierului din nord-vestul României*. StCom Satu Mare, vol IV, 1980, p. 39—78.

²⁶ I. Némethi, *Nord-vestul României de la Hallstatt-ul tîrziu pînă la Latene-ul mijlociu* (teza de doctorat, mss).

²⁷ I. H. Crișan, *Matrialele dacice din necropola și așezarea de la Ciumești și problema raporturilor dintre daci și celți în Transilvania*, Baia Mare, 1966, p. 64.

²⁸ Gh. Lazin, I. Némethi, *Crisia*, 1972, p. 199—212.

²⁹ Petre I. Roman, I. Némethi, op. cit., București, 1978, pl. 22/8.

rută³⁰. Aici, pe malul pîrîului, au fost identificate materiale arheologice, datate în epoca neolitică și în epoca feudalismului timpuriu.

a. Așezarea neolitică este de mică întindere, dar se distinge bine pe teren printr-o zonă restrînsă, mai ridicată. Aici se găsesc fragmente ceramice de culoare cărămizie sau cenușie, aparținînd vaselor mai mari sau mai mici. Fragmentele ceramice sînt neornamentate sau eventual apar mici proeminențe similare descoperirilor din nivelul V de la Bobald — „Livada“, aparținînd culturii Tisa. (pl. XLVIII/9-10), nr. de inv. 2178-2185.

b. Tot din această zonă au fost adunate fragmente ceramice, o fusaioală și mai multe fragmente de buză de vas provenite de la căldare de lut (pl. XLIII/11, 12, 13), nr. inv. 2187-2190. Fragmentele de căldare de lut aparțin unui tip de vas relativ rar întîlnit în zona Careiului. Asemenea fragmente mai sînt menționate din hotarul satului Ciumești-Bereș³¹ și din apropierea Crasnei de la Craidorolt³². Vase similare se cunosc de la Sopor-Iacoben³³, Bulci³⁴, Felnac³⁵, Gornea³⁶, Cicău³⁷, Sf. Gheorghe-Bedeháza³⁸ etc. Aceste vase erau folosite între sec. X—XIII-lea, aproximativ pînă la năvălirea tătarilor din anul 1241.

Pe teren au fost identificate și urmele unei construcții din cărămidă (singura de acest gen) aparținînd probabil bisericii satului feudal Kozard.

VIII. Pe malul fostei Mlaștini Ecedea, care avea o serie de golfuri ce se întindeau pînă sub orașul Carei, la fel sînt semnalate numeroase vestigii arheologice.

În apropierea canalului care trece sub localitatea Căpleni, prin cercetări de teren a fost identificată o așezare neolitică. Aici se găsesc fragmente ceramice de culoare cărămizie, rosiatică, o categorie de vase mai îngrijit lucrate și fragmente provenite din oale mari. Printre altele, au fost găsite și fragmente de lame de piatră și un nucleu de silex. Pe baza acestor fragmente de vase bănuim prezența unei așezări neolitice din cultura Tisa, (pl. XLIX/2, 3, 4, 5).

IX. Lîngă drumul comunal Căpleni—Cămin în locul numit „Cetate“, se află o așezare de tip „atol“, întărită cu două șanțuri și cu un val circular (pl. XLIX/6). Aceste întărituri se sprijină de un golf al mlaștinii, fiindcă, cel puțin într-o latură, așezarea era apărută de această mlaștină.

³⁰ C. Suci, op. cit., București, 1968, vol. II, p. 335; K. Géresi, *Codex Diplomaticus comitum Károlyi de Nagykároly*, Budapesta, 1882, vol. I, p. I. 14.

³¹ Colecția „Kovács“ achiziționată de Muzeul județean Satu Mare, informații de la T. Bader.

³² Școala generală din Craidorolt, informații de la tov. prof. A. Vincze.

³³ V. Pintea, *ActaMN.* IV, 1967, fig. 3.

³⁴ St. Ferenczi, M. Barbu, *Ziridava*, X, 1978, fig. 3.

³⁵ M. Blăjan, E. Dörner, *Ziridava*, X, 1978, p. 135, fig. 2.

³⁶ I. Uzum, D. Teicu, *ActaMN.* XV, 1978, fig. 5/7.

³⁷ I. Winkler și colaboratorii, *ActaMN.* XV, 1978, fig. 24/26.

³⁸ Z. Székely, *Crisia*, 4, 1974, fig. 3/4—7.

Pe baza fragmentelor ceramice, aşezarea se încadrează în cultura Otomani, faza I (pl. XLIX/7; pl. L/1—5) nr. inv. 73—83.

X. La data de 2 mai 1976, în curtea unei locuinţe din str. Esenin nr. 4, cu ocazia unor lucrări edilitar-gospodăreşti, s-a observat o groapă cu gura lată de 0,80 m, care se adîncea, lărgindu-se treptat pînă la adîncimea de 1,40 m. Groapa conţinea fragmente ceramice, aşchii de obsidian, cenuşă şi puţini cărbuni. Această groapă nu pare să fie o locuinţă ci, mai degrabă a fost săpată cu scopul de-a obţine un lut galben pentru modelarea vaselor (pl. LI/2). Mai tîrziu, în vara anului 1979, în stradă a fost executat un şanţ pentru conducte de apă. În secţiunea şanţului, sub nivelul umpluturii, se observă o slabă depunere de cultură materială din epoca neolitică. S-a conturat foarte bine profilul unei gropi, care faţă de dimensiunile şanţului s-a mai adîncit cu 0,20 cm, Groapa la o latură avea o lăţime de 3 m, iar adîncimea de 0,65 m. După dimensiunile menţionate, acest complex putea aparţine unei locuinţe de tip bordei (pl. LI/1). Ceramica din prima groapă este de culoare cărămizie sau roşiatică; fragmentele aparţin unor vase mai mari sau mici, de diferite tipuri. Se poate menţiona:

— un vas miniatur — o farfurioară plată cu picior plin, de culoare cărămizie. Dimensiuni: înălţimea 2 cm, d.g. 3,12 cm, d.f. 1,7 cm, nr. inventar 2855. (pl. LI/4);

— o oală de culoare roşiatică, fundul plat, dimensiuni: înăl. 12 cm, nr. inv. 2854. Vasul nu este ornamentat, doar într-un loc se observă o uşoară umflătură (pl. LI/3).

Din groapa nr. 2 (locuinţă ?), a apărut o ceramică similară; fragmente cu pereţii groşi, ornamentate cu butoane crestate, fragmente de oale vopsite în exterior în culoare roşiatică (LI/5).

Această aşezare se întinde pe malul stîng al pîriului Sarosvölgy. Din acest punct mai provine şi un topor de piatră, trapezoidal (pl. XLIX/1), nr. inv. 3535. Aşezarea aparţine culturii Tisa.

XI. Lîngă marginea oraşului, la stînga drumului spre Cămin, pe teritoriul Fabricii de conserve, au fost semnalate fragmente ceramice atipice, care pot fi încadrate eventual, tot în epoca neolitică. La stînga drumului (cca 50 m) dincolo de grajdurile C.A.P.-ului, se observă două mici ridicături, de unde au fost adunate cîteva fragmente ceramice din cultura Otomani, faza I.

XII. La dreapta drumului Carei—Urziceni, pe malul unei zone mlăştinoase (Pusta), prin cercetări de teren, au fost semnalate fragmente ceramice lucrate la roata, de factură Latène şi o rişniţă de piatră. Printre aceste fragmente se află şi un fragment de chiup sau fructieră, de culoare închisă. Sondajele de verificare efectuate de Muzeul judeţean Satu Mare în toamna anului 1978, nu au dat de noi descoperiri. Tot din această zonă mai provin şi cîteva fragmente ceramice din faza I-a a culturii Otomani (pl. XLVIII/12-13), nr. de inventar 2252-2253.

XIII. Din punctul de hotar numit „Vadalom“, la dreapta drumului spre Foieni, provine o daltă de piatră, din condiții de descoperire nesigure (pl. XLVIII/11), nr. inv. 3534.

XIV. În apropierea marginii hotarului orașului Carei, în zona izvorului pârului Vetijgat (Viile Tireamului), au fost semnalate fragmente ceramice din cultura Tisa III — Tiszapolgár și din epoca Latène-ului mijlociu, nr. inv. 2153-2166.

XV. Lîngă calea ferată Carei-Tiream (hotarul satului Ghenci) în apropierea unui tumul au fost adunate mai multe fragmente ceramice, o cută și o rășniță, databilă între sec. II—IV e.n. (pl. L/6, 7, 8), nr. inv. 2028-2035.

XVI. În hotarul comunei Căpleni, în apropierea podului peste riul Crasna, a fost descoperit întîmplător un mic depozit de bronzuri³⁹.

XVII. Din anul 1897, cu ocazia lucrărilor de canalizare pe malul Crasnei, fără precizarea locului de descoperire, este menționat un alt depozit de bronzuri⁴⁰.

XVIII. În condiții similare a fost descoperit și depozitul de bronzării menționat din hotarul satului Cămin⁴¹.

XIX. În urma unor cercetări de teren din apropierea riului Crasna, sînt menționate fragmente ceramice de tip Tisa III — Tiszapolgár și de cultura Otomani, faza I-a⁴².

XX. Lîngă calea ferată Carei—Oradea, pe malul unui pîrîiaș numit Valea Mare (Nagyvölgy), prin cercetări de teren, în toamna anului 1980, a fost identificată o așezare deschisă din epoca Latène. Au fost adunate numeroase fragmente ceramice lucrate cu roata și cu mîna precum și o rășniță din piatră.

În hotarul orașului, precum și al localităților vecine, au fost observați mai mulți tumuli (fig. 1), plasați la distanțe diferite unul lîngă altul, fiind dispuși totuși într-un oarecare sistem. Credem că majoritatea lor nu reprezintă înmormintări tumulare, ci sînt ori delimitări de domenii feudale (această presupunere este mai verosimilă), ori puncte de semnalizare pentru satele feudale.

Din zona intravilană a orașului Carei sînt documentate arheologic cîteva cimitire feudale; la Bulevardul „25 Octombrie“ între blocurile turn 37 și 41, din incinta bisericii romano-catolice și din str. Gh. Lazăr, în jurul numerelor de casă 68—58.

Din observațiile de mai sus, reiese că hotarul orașului Carei, precum și al localităților limitrofe, au fost intens locuite în antichitate. Se poate constata o continuitate de habitat de la neoliticul mijlociu și pînă la apariția localităților feudale. Putem menționa prezența culturilor neolitice: Tisa III — Tiszapolgár, Baden; cultura Otomani care cuprinde

³⁹ I. Némethi, SCIVA, 29, 1, 1978, fig. 11/6—7, fig. 12/1—4.

⁴⁰ T. Bader, op. cit., București, 1978, pl. LXXX/1—5.

⁴¹ *Ibidem*, pl. XXXII/1—10.

⁴² Material în Muzeul orașenesc Carei, nr. inv. 2211—2220.

prin etapele sale evolutive, aproape întreaga perioadă a mileniului II î.e.n.; cultura Gáva din Hallstatt-ul timpuriu; trei așezări din cultura materială aparținând celei de-a doua epoci a fierului (Latène); mai multe descoperiri din epoca dacilor liberi (sec. II—IV e.n.) precum și urme de locuiri din epoca feudalismului timpuriu. Deși aceste așezări n-au fost cercetate exhaustiv, investigațiile noastre arheologice au rămas la nivelul sondajelor și cercetărilor de teren, considerăm că semnalarea lor n-a fost inutilă.

Credem că cercetarea mai aprofundată a acestor semnalări arheologice, a întregii zone atât de bogate în vestigiile trecutului îndepărtat, ar completa cu noi și interesante materiale documentare cunoștințele noastre referitoare la istoria străveche a acestor meleaguri.

ARCHÄOLOGISCHE ENTDECKUNGEN IN DER UMGEBUNG DER STADT CAREI (Kreis: Satu Mare)

(Zusammenfassung)

Das Gebiet der Stadt Carei ist reich an Überreste der Vergangenheit. Am Rande des Morastes „Ecedea“ gelegen, bot die Umgebung der Stadt seit uralten Zeiten günstige Bedingungen fürs Niederlassen.

Infolge der Terrainerforschungen und der durchgeführten archäologischen Grabungen wurden Spuren des Wohnens entdeckt: — aus dem Neolithikum (Kultur Tisa II und Tisa III — Tiszapolgár) — aus der Bronzezeit (Otomani-Kultur mit zwei befestigten Siedlungen in der Form der Erdfestung): aus der Hallstatt und der Latène-Zeit. Materialele aus den II-IV. Jahrhunderten u.Z. und dem Frühfeudalismus.

Besonders interessant sind die in einem feudalen Friedhof zu „Bosbald“ — Carei entdeckten Gegenstände (Haarnadel, Zierknöpfe aus vergoldetem Silber).

Die Entdeckungen tragen zum Erkennen der uralten Zeiten in der Umgebung von Carei bei, und bedeuten Anhaltspunkte zu ihrer umfangreicheren Erforschungen.